

Architektonická obnova dediny

M. Šarafín: Architectural Restoration of the Village. Život. Prostr., Vol: 32, No. 3, 131–134, 1998.

The future of the countryside is based on differentiated approach to town and village. The countryside is a special social environment. The architectural restoration is a part of the multidimensional process denoted as countryside restoration. On one side there are man's needs of modern lifestyle, on the other one there are his interconnections with nature and traditions. The task of architectural restoration program is to return to the countryside's architecture its original simplicity and sincerity as well as to provoke and raise the feeling of responsibility of man for the state of his environment. The countryside restoration emphasises process "from below", it considers the voice of citizens as a very important one and it determines a special position to self-governments. In accordance with growth the development is changed in favour of restoration; at first everything old must be utilised and only then something new can be built. Architectural restoration emphasises the harmony of the whole with every detail, as well as the harmony of rural settlements with the surrounding environment. Each village stands before its own vision of future that will depend on the ability to clarify its advantages and roots of vitality.

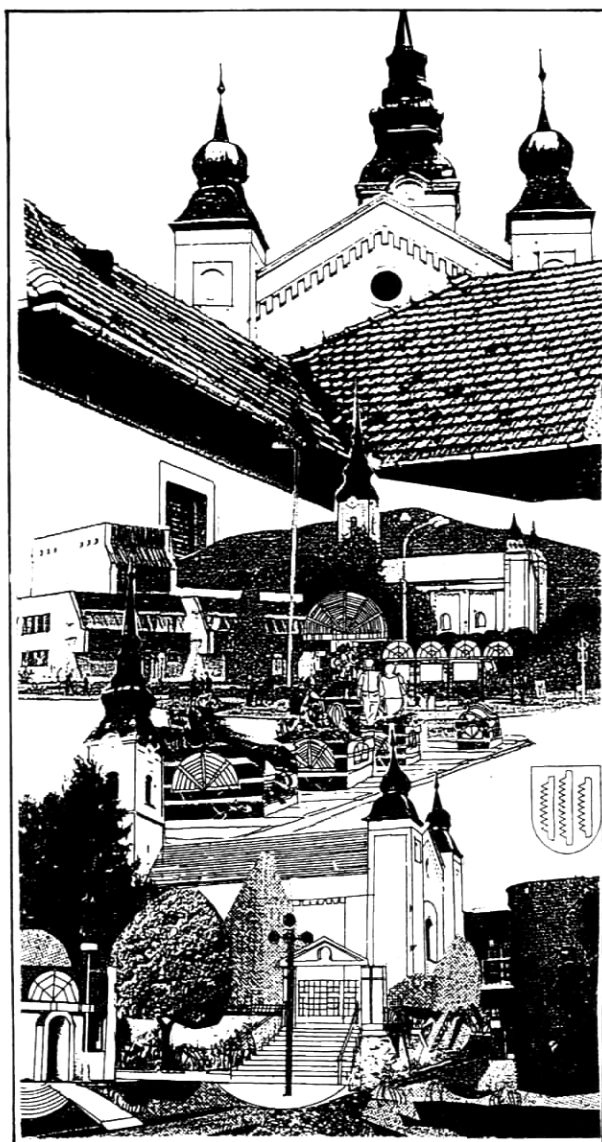
Vidiek sa stáva témou osobitnej pozornosti. Určujúcim činiteľom vidieka je človek. Človek v novej ekonomickej situácii, človek s osobitým videním a prežívaním sveta, človek zeme a vidieckej kultúry. Vidiek si žiada skúmať javy a problémy svojej prítomnosti i budúcnosti práve optikou tohto človeka. Potreby ľudí spájajú, životné podmienky ich rozdeľujú. Človek vidieka vníma svet očami svojho prostredia v kontexte vývoja, na scénu sa znova dostávajú rozdiely medzi mestom a dedinou. Vidiek predstavuje zvláštne sociálne prostredie. Jeho budúcnosť je založená na diferencovanom prístupe. Vidiek sa riadi osobitým zmyslom pre ochranu a tvorbu životného prostredia. Vidiek je povolaný zbaviť sa historickej "farchy" svojej menejcnosti. Program obnovy vidieka je oslovením i motiváciou jeho nového sebavedomia. Úlohou tohto metodologického prístupu k vidieku je vytvárať zodpovedajúce podmienky života človeka v tomto prostredí.

Architektonická obnova je súčasťou širokodimenzionálneho procesu, ktorý nazývame obnovou vidieka. Čitateľom v tomto zlomku sú potreby moderného života človeka, menovateľom spätosť človeka s prírodou a tradíciami. Príroda a tradície symbolizujú materiálne a duchovné korene vidieckeho človeka, jeho pokory

a úcty. Predmetom architektonickej obnovy je objaviť tento životodarný odkaz, vrátiť architektúre vidieka jej tvár, jednoduchosť a úprimnosť. Poslaním tejto teórie s adresnosťou na dediny a mestečká je dať vidieku motiváciu budúcnosti a stimuláciu životaschopnosti. Metodika architektonickej obnovy má nielen európsky rozmer, má najmä národné poslanie – nájsť cestu oživenia a zveľadenia prostredia dedín a mestečiek Slovenska, čo znamená prekonať mýtus všemohúcich peňazí, prebudíť akcieschopnosť samospráv a iniciatívu občanov, vyvolať pocit zodpovednosti obce za vlastnú budúcnosť.

Architektonická obnova preto zaujíma kritické stanoviská k doterajšiemu plánovaniu vidieka, navrhuje nové postupy so zdôraznením kompetencií samospráv, hľadá spôsob ako umocniť a zvýrazniť akcieschopnosť malých činov v prospech veľkého diela.

Metodickým poslaním architektonickej obnovy je vyvolať a nastoliť pocit zodpovednosti človeka za stav prostredia, v ktorom žije – toto prostredie môže byť jeho hanbou alebo hrdosťou. Tieto ciele architektonická obnova plní na dvoch úrovniach: 1. osvetou, zdôrazňujúcou nové predstavy a predsavzatia, 2. prostredníctvom projektov.

Kokava nad Rimavicou – nové námestie zdôrazňuje turistickú funkciu sídla

Obnova prvým krokom rozvoja

Európa pochopila nenahraditeľný význam vidieka pre trvalo udržateľný život na Zemi. Z tohto hľadiska je dôležité vytvárať sociálno-ekonomickú rovnováhu medzi mestom a dedinou. Pre našu planétu je nevyhnutné zachovať plnohodnotný život na vidieku, zabrániť jeho vyľudneniu. Dediny však nemajú schopnosť

ekonomickej sebestačnosti, sú závislé od štátu, od solidarity miest. Vyspelé krajiny, hlavne štáty Európskej únie, preto priamo finančne podporujú vidiek, jeho životaschopnosť, jeho budúcnosť. Obnova vidieka je spojená s touto stimuláciou. Architektonická obnova je profesionálne "spojenie" ekonomickej situácie a kultúrnej úrovne konkrétnej obce, architektonický výraz dediny a mestečka je zrkadlom jej ekonomickej aktivity a duchovnej vyspelosti. Pohľad na stav našich dedín a mestečiek je pohľadom do tváre tejto skutočnosti. Obnova je preto témou budúcnosti dediny spojenou s prosperitou občana.

Rozvoj v zaužívanom zmysle rastu sa mení v prospech obnovy, ustupuje zveladeniu. Najprv treba využiť všetko staré, až potom stavať nové. Budovanie do výšky a veľkosti pomaly ustupuje záchrane a starostlivosti, poriadku a harmónii.

Obnova je mimoriadnym poslaním samosprávy, je závislá od istoty a dôvery vo vlastné sily. Obnova pozná plánovanie "zdola", očakáva hlas občana. Samospráva a vlastné kompetencie plodia vôľu a iniciatívu zmeniť, zlepšiť tvár svojej dediny. Mení sa štruktúra úloh rozvoja vidieka, architektonická obnova nastoľuje spojité starostlivosti o svoj dom so starostlivosťou o verejné priestranstvá, začať žiť nielen pre súkromné záujmy, ale aj pre veci verejné.

Na Slovensku program obnovy aktualizuje staré územné plány vidieckych sídel, vstúpuje im adaptabilitnosť a otvorenosť, požaduje ich zjednodušenie v mene väčšieho uplatnenia operatívnych kompetencií obcí. Nevyhnutné je diferencovať metodiku územného plánovania pre mestá a dediny. Budúcnosť dediny zabezpečia regulačné plány, regulatívy prijaté samosprávami prinesú očakávaný stavebný poriadok kontrolovaný vlastnými občanmi. Pojem *obnova* je podľa Stavebného zákona partnerom pojmu *výstavba*. Predmetom stavebného poriadku sa stáva výstavba (nového) a obnova (starého). Prírodné starnutie stavebných fondov presúva ťažisko na rekonštrukcie a modernizácie domov, ktoré budú stále viac prechádzať funkčnou inováciou. Z hodnotenia stavu našich dedín a mestečiek vyplýva naliehavosť obnovy v záujme efektívnejšieho využitia terajších fondov budov a zastavaných území, inými slovami – zveladenie toho, čo už je postavené. Plocha zastavaného územia a stupeň nevyužitého fondu domov na vidieku predurčujú v budúcnosti sústrediť sa na intenzifikáciu ich využitia.

Na rozdiel od minulosti, keď územné plánovanie a stavebný poriadok slúžili novej výstavbe ulíc a domov, najmä za cenu likvidácie starých architektonických štruktúr vidieka, program obnovy má iný predmet záujmu – zachrániť pôvodnosť a identitu dediny. Architektonická obnova sa stáva bariérou ideológie pomešťovania vidieka. Metodiku plánovania obohacuje

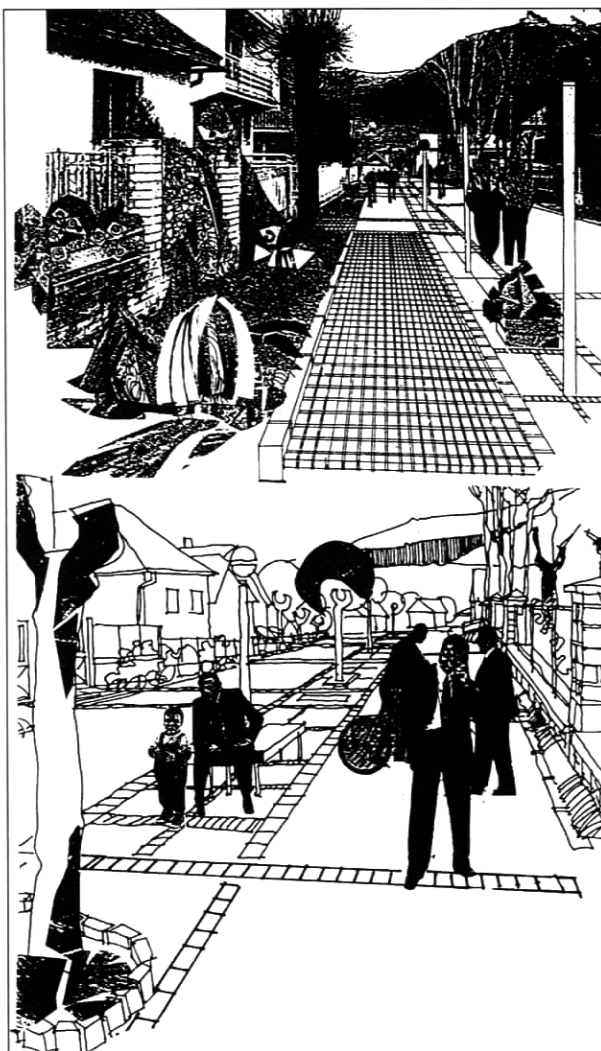
zmyslom pre harmóniu celku a významom každého detailu ľudského činu, obnova opravuje a upravuje, zdokonaľuje a zlepšuje, zveľaďuje a skrášľuje. Prvým znakom architektonickej obnovy je čistota a poriadok. Pod architektonickou obnovou preto budeme rozumieť jej dve stránky: 1. *materiálnu* – revitalizácie, rekonštrukcie, adaptácie a modernizácie, 2. *duchovnú* – sebapoznávanie a sebauvedomovanie, samoregulatívnosť a samo-správnosť týchto procesov. Architektonickú obnovu charakterizuje aj nové postavenie architekta – stáva sa odborným garantom časti programu zameranej na ochranu a tvorbu prostredia. Jeho poslaním je premeniť túžby a predsavzatia na architektonický obraz budúcnosti vidieka.

Predlohou obnovy je vízia

Obnova vidieka je architektonickou tvorbou s novými pravidlami a novou metodikou. Dôležitým princípom, dodnes zaznávaným, je vytváranie harmonického celku dediny, harmónie domu, prostredia a krajiny. Zvykli sme si žiť v disharmonickom prostredí, žijeme v bolestivom napätí zúfaleho zápasu starého s novým, v strese konfrontácií, vystavení ctižiadosti a extravagancii, prežívame smútok z neupravenosti a neudržiavanosti mnohých domov a ulíc. Reakciou na to je ideál vidieckej atmosféry, tvaroslovej zosúladenosti a výrazovej súrodosti, ožíva túžba po romantickej príťažlivej vidieckosti. Témou architektonickej tvorby vidieckeho prostredia sa stáva regionalita a identita, je to pocit potreby o dohode tvaroslovej súvzťažnosti s domácimi stavebnými tradíciami.

Sociologické výskumy potvrdzujú, že vzťah človek a prostredie očakáva na vidieku nové duchovné impulzy, vidiek hľadá sám seba, svoj ideál života. Vieme, že ideál sa nikdy nerealizoval, pretože život je kompromisom medzi tým, čo chceme, a tým, čo môžeme. Človeka vždy láka, nadchýna a oslovuje to, čo je pre neho nedosiahnuteľné. I keď je tento intenzívny cit bolestivý, pretaví sa do kreatívnej aktivity, stane sa motiváciou niečo zmeniť v prospech ideálu. Vidiek potrebuje svoju životadárnu víziu, a to každá dedina, každé mestečko. Architektúra ponúka nakresliť sen o budúcnosti a architekt je povolaný stať sa umelcom motivácií: sociálne, ľudsky a emotívne. Vízia zasľúbená predstavám budúcnosti je dôležitou motiváciou občianskej spoločnosti na vidieku.

Dnes každá dedina stojí pred svojou víziou budúcnosti, jej východiskom je objavenie vývojaschopných vlastností obce, každá obec sa čímisi vyznačuje. Prvoradou je schopnosť objaviť svoje prednosti a korene životaschopnosti. Darom vidieka je príroda, na jej scéne vznikajú vízie zdravého života. Dediny predstavujú tiež klenotnicu kultúrnohistorických hodnôt, ktoré ich predurčujú sprístupniť svetu, sú víziou učebnice náro-

Kapušany (Šariš) – nový chodník je spojnicou spoločenského života obce

da. Budúcnosť dedín Slovenska závisí aj od hľadania zdrojov vlastnej prosperity. Vidiek je spojený s poľnohospodárstvom, pôdou, chovom hospodárskych zvierat – to všetko sú vlastnosti, ktoré mu dávajú silu a príťažlivosť.

Budúcnosť dediny na Slovensku sa zakladá na nových funkčných programoch obnovy, v reči architektúry ich spájame s pojmami kultivácia, ekologizácia a humanizácia. V týchto pojmoch sú obsiahnuté profesionálne úlohy architektonickej obnovy. Ich úlohou je zmeniť predstavu dediny z obyčajného súčtu domov na dedinu ako harmonický celok. Harmóniou je zámerne spätosť sídla a každého domu s krajinou a pekné ulice

Príťažlivý vidiecky dom s množstvom kvetov – príklad zo zahraničia

ako prejav starostlivosti o svoj domov. Úlohou architektonickej obnovy je vytvoriť pekné námestia, ústredné priestranstvá na oživenie spoločného života obce. Obnovu dediny charakterizuje dotváranie verejných priestranstiev, lebo práve tie sa stali miestom odcudzenosti a nevšímavosti. Obnova dediny to je starostlivosť o každý kúsok zeme, o udržiavanie trávnikov a priedomie bez veľkých plotov.

Budúcnosť dediny – to je aj nový názor na dom – namiesto veľkého a neúčelného malý a útulný, namiesto prestížneho – skromný dom s hospodárskym zázemím. Budúcnosť dediny je závislá od znovuosvojenia si ideálu dedinského domu s vkusom, romantickosťou a skromnosťou. Domu na dedine architektonická obnova vstúpuje pokoru ku krajine a úctu k tradíciám.

Základnou podmienkou budúcnosti vidieka je vodo- vod, kanalizácia, plynofikácia a káblová elektrifikácia, každú dedinu očakáva úloha vyriešiť problém odpadového hospodárstva. Budúcnosť dediny je v mnohom závislá od podpory štátu.

Obnova témou ochrany a tvorby životného prostredia

Architektonická obnova vidieka má už na Slovensku isté skúsenosti a poznatky, jej projekty overujú sociálno- psychologický stav nášho vidieka, sú prieskumom názorov a chuti občanov podieľať sa na jej zámeroch a cieľoch. Výsledkom prieskumov je poznatok, že človek na dedine si zvykol žiť na úkor prírody, málo rozmýšľa nad jej ochranou, nezaobrá sa hranicami jej prirodzenej životaschopnosti. Príroda sa stala pre obyvateľov vidieka samozrejmosťou, cit či spolicútenie s ňou sa zoslabilo. Kameň, kvietok, strom či potok nie sú také blízke srdcu človeka, ako by si to zaslúžili. Výsledky prieskumov sú výzvou. Poslaním architektonickej obnovy je vrátiť človeku vedomie zodpo-

vednosti za okolité prírodné prostredie. V chránených krajinných oblastiach a národných parkoch je dedina či mestečko povolané byť ich strážcom. Obnova začína znovuoživovaním citu k prírode. Vidiek – to je malebná krajina lesov, strání, polí a lúk, potokov a mokradí. Vidiek je domov, preto krajinu dotvárajú a stále viac ovládajú ľudské sídla. Dedine je určené byť podriadenou súčasťou krajiny, nevystatovať a nepovyšovať sa, jej poslaním je krajinu chrániť a neublížovať jej. Obnova určuje rozvoju dedín prispôsobovať ich požiadavky ekologickej stability krajiny, určuje budovať stavebné diela s pokorou, mať vždy na mysli stav a blaho prírodného prostredia.

Vidiek je miestom chleba, domovom poľnohospodára. Vidiecky človek je povolaný s múdrosťou hospodára chrániť a zveľaďovať prírodu, on je jej záhradníkom. Domáce poľnohospodárstvo s chovom domácich zvierat, domáce remeslá a poľnohospodárska sebestačnosť sú nositeľmi tejto funkcie vidieka. Úlohou územného plánovania a architektúry je dať týmto činnostiam najvhodnejšiu priestorovú organizáciu, najvhodnejšiu formu, sklbiť ich s ďalšími nárokmi moderného života na vidieku. Vidiek je miestom výroby potravín, lesného a vodného hospodárstva. Každé dedine je určené zaujať k tomuto poslaniu svoje ekologické stanovisko. Plánovanie a nová výstavba sú prejavom vzťahu človeka k prírode. Architektonická obnova je povolaná týmto činnostiam vštepiť ideológiu prírody. Tvár každej dediny je dôkazom jej naplnenia. Sú dediny plné kvetín a sú iné – plné asfaltu. Kvet sa stáva symbolom vstupu dediny do architektonickej obnovy. Architektonická obnova je školou tohto plánovacieho procesu, prichádza s novým vkusom a pravidlami, napríklad ako nahradíť asfalt zeleňou, ako vhodne obmedziť expanziu betónu vo výstavbe. Architektúra je preto jednou z učebníc obnovy dediny. Je jej motiváciou, návodom a nástrojom.

***

Obrazky predstavujú vybrané príklady architektonickej obnovy na Slovensku (Šarafín 1991–1998), príklady vyjadrujúce vôľu a túžbu občanov zmeniť svoje prostredie, mať krajší domov. Vyjadrujú program architektonickej obnovy, ktorý motivuje budúcnosť obcí, predstavuje odhodlanie samospráv venovať prostrediu pozornosť, žiť pre zveľadenie obce. Prezentujú prekonávanie ľudskej ľahostajnosti k prostrediu svojho domova.

Prof. Ing. arch. Michal Šarafín, DrSc. (1943), vysokoškolský pedagóg. Fakulta architektúry STU, katedra obytných budov, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava